

عوامل فقر چیست؟ چگونه از فقر رهایی یابیم؟

فقر اقتصادی ناشی از عدم توانایی اقتصادی یک فرد یا گروه های انسانی است، جهت برآورده ساختن نیاز های مبرم و تدارک حد اقل ما احتیاج لازم زندگی خویش. بنابر متغییر بودن نیاز های انسانی در زمان و مکان مختلف، حدود و معیار فقر نیز تغییر مینماید، ولی با گسترش روابط جوامع بشری و تسریع ارتباط میان آنان - که در نتیجه دست آورد های علمی - تخنیکی معاصر ممکن گردیده - سازمان ملل متحد بدون در نظر داشت اختلاف مکانی، « خط فقر» را برای کشورهای در حال رشد، عاید یک دلار در روز، برای یک نفر، تعیین نموده است. اگرچه این معیار نیز بعضاً مورد مناقشه است. کشورهای پیشرفته صنعتی، درین زمینه معیارهای خود را دارند. مثلاً ایالات متحده امریکا در سال ۲۰۰۲ خط فقر را در این کشور ۶،۱۲ دالر، برای یک نفر در روز، تعیین نموده است.

عوامل فقر را به « عامل حقیقی»، « عوامل مصنوعی» و « عوامل طبیعی» تفریق نموده اند.

عامل حقیقی فقر را در کشورهای مختلف، کمبود منابع و امکانات اقتصادی این کشور ها به تناسب نفوس آنها، میدانند. نقش این عامل بالتدریج تضعیف میگردد زیرا با تسلط تدریجی انسان بر طبیعت - که در نتیجه دسترسی انسان به علوم و تکنالوژی معاصر ممکن گردیده و ارتقا می یابد - جوامع بشری قادر گردیده اند منابع و امکانات موجود اقتصادی خویش را انکشاف داده و یا استفاده بهتر از آن بنمایند.

عوامل مصنوعی فقر در کشور ها را، میتوان به عوامل داخلی و عوامل خارجی تفکیک نمود .

اولی : شامل عدم فعالیت پلان شده و متوازن اقتصادی، ضعف مدیریت اقتصادی و شیوع فساد در آن، سطح نازل تعلیم و تربیه، عدم توانایی استفاده از تکنولوژی پیشرفته و

کامپیوتر، فقدان نهاد های پیشرفته اجتماعی، تسلط ایدئولوژی های فرتوت، سنن و عنعنات قرون

وسطایی، وجود تبعیض های تباری و جنسی، و قوع جنگ های داخلی و تسلط نظامهای دکتاتوری
میباشند.

دومی : شامل مداخلات غیر مشروع استعماری و نو استعماری میگردد که بوسیله
کشورهای ثروتمند جهت اختلال نظم اقتصادی کشورهای فقیر، به غرض بدست آوردن سود
هرچه بیشتر و غارت منابع اقتصادی آنان، صورت میگیرد.

باید گفت که کشورهای پیشرفته سرمایه داری در ضمن آنکه دیروز با عملکرد خشن
استعماری به غارت مستعمرات خویش پرداختند، با بیرون رفتن خویش از مراکز استعمار
زده ، کانون های تشنج دوامدار را در این مناطق نیز ایجاد نمودند که امروز با استفاده از
آن توأم با استفاده نا جایز از قدرت مالی ، نظامی و تخصصی خود به غارت خویش از این
کشور ها - به شیوه دیگر - ادامه میدهند. بنابراین در شرایط کنونی در اکثر موارد، عوامل
مصنوعی داخلی فقیر نیز از عامل خارجی تاثیر می پذیرد، که میباید آنرا در نظر داشت.

عوامل طبیعی فقر مانند وقوع زلزله ها ، سرازیر شدن سیلاب ها و آب خیزی ها، فوران
آتشفشان های ویرانگر، همچنان شیوع امراض و غیره بوده و تاثیرات مؤقت و گذرا دارند.

باید در نظر داشت که فکتورهای متعدد عوامل فوق الذکر، در یک پروسه عمل ها و عکس
العمل های پیچیده (موافق، موازی و مخالف) باعث فقر کتلوی میگرددند.

در شرایط کنونی کشورهای ثروتمند با استفاده از قدرت مالی ، نظامی و تخصصی خود
و در معامله با سازمانهای اقتصادی جهان (بطور مثال سازمان تجارت جهانی) توانسته اند »

نظم اقتصادی» بی را بر جهان تحمیل نمایند که در نتیجه، خود به سود های کلانی دست یابند و در آنطرف، توده های میلیونی مردم را فقیرتر و فقیرتر سازند. بنابراین در جهان امروزی نه تنها عوامل داخلی، بلکه عوامل قدرتمند بین المللی نیز در زمینه ایجاد و گسترش دامنه فقر در

جهان عمل مینمایند. به همین علت معضله فقر بطور قطع معضله جهانیست و باید در همین سطح علیه آن مبارزه صورت گیرد .

حقایق و شواهد مؤید آنست که اراده مسلط جهانی، نه در فکر ریشه کن نمودن عوامل فقر جهانی، بلکه میخواهند با اقدامات تدافعی، صرف از غلیان خشم توده های میلیونی فقرا جهت برهم زدن «نظم موجود اقتصادی جهان» توأم با راه اندازی تبلیغات و تلقینات سرسام آور، جلوگیری نمایند. درست به همین هدف است که سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۰ میلادی «اهداف توسعه هزاره» خویش را تصویب و ابلاغ نمود که در آن چنین میخوانیم: «هدف اول: تا سال ۲۰۱۵ باید تعداد افرادی که با درآمد کمتر از یک دلار در روز، زندگی میکنند، تا حد قابل ملاحظه بی کاسته شود.» مقامات مسوول در سازمان ملل، مفهوم «حد قابل ملاحظه بی» را مشخص ساخته و گفته اند که تعداد فقرای جهان در طول مدت تعیین شده به نصف تقلیل داده خواهد شد.

طی پنجاه سال اخیر در مقایسه با پنج قرن گذشته، میزان فقر در همه کشورهای جهان از کاهش چشمگیری برخوردار بوده است. با این حال، هنوز فقر به عنوان یک پدیده هولناک مانعی برای توسعه پایدار بوده و زندگی بشر را مورد تهدید قرار داده است.

حال، این سوال مطرح است که چرا جامعه بشری که میلیون ها سال سابقه زیست در کره خاکی دارد تا این اندازه دیر بر این مشکل تاریخی فایق آمده و چرا درجه موفقیت در این زمینه در بخش وسیعی از دنیای امروز تا این حد کم و ناچیز بوده است؟ در سال های اخیر، در کشور ما نیز این مسئله مورد توجه گسترده ای قرار گرفته است.

با این حال، علی‌رغم این تلاش و صرف منابع مالی قابل ملاحظه‌ای تحت عنوان کمک به اقشار یا مناطق محروم هنوز حجم وسیعی از فقر و محرومیت ملاحظه می‌شود. در این راستا، به منظور ارزیابی راهکار مناسب، بررسی عوامل موثر بر فقر و تخمین شدت تاثیر هر یک از عوامل برای اولویت بندی و تخصیص منابع محدود برای اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های فقرزدایی از اهمیت بالایی برخوردار است. مطالعه حاضر با استفاده از مجموعه‌ای از نظریات

محققین و دانشمندان در قالب نظریه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و جمعیتی و براساس یک الگوی اقتصادسنجی سعی در شناسایی عوامل موثر بر فقر در ایران و اندازه‌گیری شدت تاثیرگذاری هر یک از این عوامل نموده است. براساس نتایج مطالعه حاضر، سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی، اصلاح ساختار توزیع درآمد و ثروت، رشد شهرنشینی و صنعتی شدن مهمترین عوامل موثر بر کاهش فقر در استان‌های کشور معرفی شده است.

خط فقر چیست؟

با این وجود، در تعریف خط فقر آمده که خط فقر یا آستانه فقر حداقل درآمدی است که برای زندگی در یک کشور خاص در نظر گرفته می‌شود و هزینه کل و درآمد کل نیز دو شاخص بسیار مهم آن است. به عبارت دیگر، ممکن است خط فقر اندکی از میزان هزینه‌های اعلام شده توسط مراجع آماری کمتر باشد و توجه به آن بخش از هزینه‌ها دارد که دیگر امکان حذف آنها وجود ندارد. به بیان ساده‌تر، خط فقر می‌گوید دیگر نمی‌توان چیزی را از مخارج و سبب معیشت خانوار کم کرد و میزان تعیین شده حتماً باید وجود داشته باشد.

در سال‌های اخیر این خط از سوی مراجع رسمی در ایران اعلام نشده و کارشناسان بازار کار می‌گویند نگرانی دولت‌ها از بیان این خط این است که برخی مقایسه‌ها در جامعه صورت گیرد. این مسئله درباره میزان درآمد کارگران در سال‌های گذشته مطرح بوده و مقامات

کارگری می‌گویند میزان درآمد و حداقل مزد مشمولان قانون کار بسیار کمتر از خط فقر قرار دارد.

خط فقر به ۲,۷ میلیون تومان رسید

برخی صاحب‌نظران اقتصادی معتقدند درست در زمانی که این نرخ اعلام شد، زندگی در کلانشهرها با درآمد ماهیانه کمتر از ۲ میلیون و ۷۰۰ هزار تومان به معنای زندگی زیر خط فقر بوده است. توجه به این ارقام نشان می‌دهد که واقع بینانه دیدن خط فقر یعنی اینکه درآمد ماهیانه ۲ میلیون و ۶۱۶ هزار تومان در سال گذشته برای خانوارهای شهری، به معنای قرار داشتن در خط فقر بوده است.

کارشناسان اقتصادی عنوان کرده اند، خط فقر زندگی در پایتخت در سال جاری به ۲ میلیون و ۷۰۰ هزار تومان برای یک خانوار ۵ نفره رسیده است. سهم هر فرد در این بخش ماهیانه ۵۴۰ هزار تومان است ولی نمی‌توان گفت فرضاً فردی با این میزان درآمد و زندگی مجردی می‌تواند هزینه‌های مسکن، خوراک، پوشاک و سایر نیازهای خود را تنها با ۵۴۰ هزار تومان در ماه تامین کند.

فقر از دیدگاه اسلام

اشاره: فقیر بودن به خودی خود عیب نیست؛ آنچه ناپسند است این است که انسان با سوء اختیار خویش مبتلا به فقر شده، خود و دیگران را به زحمت بیندازد. کم نیستند کسانی که مدام با فقر و نداری دست و پنجه نرم می‌کنند و با وام بعدی قسطهای قبلی را می‌دهند؛ همیشه هشت‌شان گرو نه‌شان است و اینگونه روزگار می‌گذرانند.

علاج این معضل چیست؟ و چگونه می‌توان از چنگال آن نجات پیدا کرد؟

پاسخ این سوال در آموزه های اسلامی مردم با سه نوع فقر دست در گریبانند

✓ اول فقری که در اثر سوء تدبیر و یا ترک برخی از دستورات دینی نصیبشان شده است؛

✓ دوم فقری که کفاره گناهان مومنین است

✓ سوم فقری که محصول کم کاری و یا بی دینی آنها نیست بلکه قرار است از تحمل آن پاداش و ترفیع درجه نصیبشان شود.

فقری که در سوال این نوشتار مطرح است از جنس اول است و ما برآنیم تا به پاسخ آن بپردازیم. در متون دینی به سوء رفتارهایی اشاره شده که هر یک عاملی هستند برای فقر و تنگدستی و انسان می تواند با ترک آنها از چنگال فقر نجات یابد.

مهمترین چیزی که انسان را زمینگیر فقر می کند آلوده شدن به گناه و معصیت است. قرآن وعده داد که اگر مردم اهل تقوا و دوری از گناه باشند خداوند خیر و برکت آسمان و زمین را به سوی آنها سرازیر می کند؛ **وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ .**

و در سوره طلاق فرمود هر کس از گناه پرهیزد خداوند روزی او را از جایی که هیچ گمان نمی کند تامین خواهد کرد؛ در کارش گشایش ایجاد کرده و سختی آن را برایش آسان می گرداند؛ **مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ... وَ مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا .**

تاثیر گناه در فقیر کردن انسان چنان جدی است که امیرالمومنین علی علیه السلام به ما آموخت تا در دعا اینگونه بخوانیم: **اللَّهُمَّ وَ اسْتَغْفِرْكَ لِكُلِّ ذَنْبٍ يَدْعُو إِلَى الْكُفْرِ وَ يُطِيلُ الْفِكْرَ وَ يُوْرِثُ الْفَقْرَ وَ يَجْلِبُ الْعُسْرَ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْهُ لِي يَا خَيْرَ الْغَافِرِينَ**

خداوندا از تو طلب آمرزش می کنم نسبت به هر گناهی که مرا به کفر می کشاند و توان فکر کردن را از من می گیرد و باعث فقر من شده و زندگی مرا به سختی می اندازد. و نیز می فرماید: **اللَّهُمَّ وَ اسْتَغْفِرْكَ لِكُلِّ ذَنْبٍ يَكُونُ فِي اجْتِرَاحِهِ قَطْعُ الرِّزْقِ**

؛ پروردگارا! از تو طلب بخشش دارم نسبت به هر گناهی که باعث قطع رزق می شود. از آنچه تا کنون نقل شد به دست می آید که اصولاً گناه برکت را از زندگی انسان برده و او را گرفتار فقر و تهی دستی می گرداند. در روایات نام برخی از گناهان که تاثیر جدی تری در فقر و تنگدستی دارند ذکر شده است که ما نیز آنها را بازگو می کنیم.

۱. امام صادق علیه السلام فرمود: **الدُّنُوبُ ... الَّتِي تَحْبِسُ الرِّزْقَ الزَّانَا**؛ زنا از گناهی است که جلوی نزول رزق را می گیرد.

۲. قطع ارتباط با خویشاوندان نزدیک از دیگر گناهی که موجب فقر است قطع رحم یا همان قطع ارتباط با بستگان نزدیک مانند: پدر، مادر، برادر، خواهر و مانند آن است. امیرالمومنین علی علیه السلام فرمودند: **قَطِيعَةُ الرَّحِمِ تُورِثُ الْفَقْرَ**؛ قطع ارتباط خویشاوندی فقرآور است.

۳. اسراف تهیه کالا بیش از حد نیاز و تلف کردن بخشی از نعمتهای خدادادی سبب می شود که انسان از همان مقدار ضروری هم محروم شود. امام صادق علیه السلام فرمودند: **إِنَّ السَّرْفَ يُورِثُ الْفَقْرَ وَإِنَّ الْقَمْدَ يُورِثُ الْغِنَى** ۱۰

؛ اسراف انسان را فقیر می کند و مدیریت صحیح اقتصادی باعث بی نیازی انسان می شود